

Rebecca Almo

Kulturutvikling i Stavanger i perioden fra 1969-1990

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie

Veileder: Kristian Steinnes

Mai 2022

Rebecca Almo

Kulturutvikling i Stavanger i perioden fra 1969-1990

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie
Veileder: Kristian Steinnes
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

Innholdsfortegnelse

«Kulturutvikling i Stavanger i perioden fra 1969-1990».....	2
<i>Definisjon av kultur og kulturpolitikk.....</i>	<i>3</i>
Litteratur og metode	4
1.0 Norsk kulturpolitikk og Stavanger Kommunes kulturplan fra 1969	7
1.1 <i>Arbeiderpartiets rolle i den tidlige kulturpolitikken</i>	<i>7</i>
1.2 <i>Kulturen blir nedfelt i etterkrigstidens fellesprogram</i>	<i>8</i>
1.3 <i>Kulturell demokratisering og den «nye» kulturpolitikken</i>	<i>9</i>
1.4 <i>«Vårt kulturliv i dag og i morgen»</i>	<i>10</i>
1.4.1 <i>Den første av sitt slag.....</i>	<i>11</i>
1.4.2 <i>Økonomiske bevilgninger i perioden fra 1958/59-1968</i>	<i>13</i>
2.0 Økt tilflytting og internasjonal påvirkning.....	15
2.1 <i>Stavanger blir oljehovedstad.....</i>	<i>15</i>
2.2 <i>Stavanger blir større enn bare Stavanger sentrum.....</i>	<i>16</i>
2.3 <i>Internasjonal påvirkning</i>	<i>18</i>
3.0 Oljepengene bidrar til kulturutbygging	21
3.1 <i>Kulturplanen fra 1982</i>	<i>21</i>
3.1.1 <i>Kulturutvalgets gjennomgang av «vårt kulturliv i dag og i morgen».....</i>	<i>22</i>
3.1.2 <i>Mål for den kommende perioden</i>	<i>23</i>
3.1.3 <i>Økonomiske bevilgninger til kulturlivet</i>	<i>23</i>
3.2 <i>Økonomisk nedgangstid og hjelp av private aktører</i>	<i>24</i>
3.3 <i>Stavangerdialekten skaper identitet.....</i>	<i>26</i>
4.0 Storby, på godt og vondt.....	27
4.1 <i>Modernisering</i>	<i>27</i>
4.2 <i>Et nytt uteliv.....</i>	<i>28</i>
4.3 <i>Alkoholforbruk som en av skyggesidene ved oljeindustrien</i>	<i>30</i>
5.0 Konklusjon	33
Litteraturliste:.....	36

«Kulturutvikling i Stavanger i perioden fra 1969-1990»

Da jeg skulle i gang med å velge tema til fordypningsoppgaven var jeg ikke i tvil om at den på en eller måte skulle omhandle Stavanger og olje. Hva jeg skulle skrive om innenfor dette temaet skulle vise seg å være noe vanskeligere å finne ut av. Da jeg begynte å lese litteratur om Stavanger og fra Stavanger i perioden da oljen gjorde sin innmarsj i byen kom jeg over dette sitatet fra Johnsen, Roalkvam & Torkelsen: «Historikarar skrive om møje løye. Det enklaste e om det som heilt tydelight har forandra seg. Då kan me skriva: «Her låg ein by, men så forsvant sildå, så flytta folk og nå ligge der ingen by der lenger.» Eller: «her ligge ein by, fysst kom sildå, så la de brisling i boks, og så kom oljå, og nå nå e byen ein aen by»».¹ Spesielt den siste delen av det sitatet fikk meg til å tenke. «Og så kom oljå, og nå nå e byen ein aen by»». For hva skjer egentlig når oljeindustrien slår seg ned i Stavanger og en hel haug med amerikanere flytter inn i en liten bygdeby i Norge? Og hvordan gikk en liten bedehusby langs norskekysten over til å bli den flerkulturelle kulturbyen jeg vokste opp i? I denne oppgaven ønsker jeg derfor å se på hvordan kulturpolitikken i Stavanger endrer seg i perioden fra 1969-1990, og hvordan oljeindustrien er med på å påvirke kulturen i Stavanger på ulikt vis. Mot slutten av oppgaven vil jeg konkludere for oppgavens funn ved å ta utgangspunkt i disse påstandene: 1) Oljepengene og økte skatteinntekter var bidragsytende i kulturutviklingen i Stavanger på 1970-80-tallet. 2) Det samme var tilflyttingen til Stavangerområdet både av innenlands og utenlandsk arbeidskraft. 3) Denne utviklingen var likevel ikke bare positiv, og veien mot å bli moderne storby var ikke uten utfordringer.

Jeg vil strukturere oppgaven ved gi en definisjonsavklaring av begrepene og kultur og kulturpolitikk, før jeg ser nærmere på oppgavens litteratur og metode. I oppgavens første kapittel vil hovedmålet være å gi en kort introduksjon til noen viktige strømninger i norsk kulturpolitikk i perioden fra 1940 til midten av 1970-tallet. Dette vil brukes i en gjennomgang av Stavanger Kommunes kulturplan «Vårt kulturliv i dag og i morgen» fra 1969. I kapittel 2.0 vil jeg i all hovedsak sette søkelys på oljeindustriens innmarsj i byen. Kommunens boligbygging og internasjonal påvirkning være to sentrale tema. Denne tematikken vil ta oss videre inn i oppgavens tredje kapittel. Her vil jeg se nærmere på hvordan oljepengene var med på å påvirke byen både gjennom økte skatteinntekter til kommunen, men også hvordan private sponsorer spilte en viktig rolle i finansieringen av byens kulturliv utover på 1980-tallet. Mot

¹ Johnsen, Roalkvam & Torkelsen, 1997: 139

slutten av dette kapittelet vil jeg se på hvordan oljeindustrien også var med på å utvikle en lokal stolthet, noe som kommer frem blant annet i økt bruk av dialekt. I dette kapittelet vil også Stavanger Kommunes kulturplan fra 1982 stå i fokus. I oppgavens siste kapittel 4.0 Storby, på godt og vondt, vil jeg se på hvordan moderniseringen av byen var med på å presse ut en av byens veletablerte motkulturer, og hvordan byen gikk fra å være en bedehusby til å få et internasjonalt uteliv. Mot slutten av dette kapittelet vil jeg også se på hvordan alkoholen kunne bli en skyggeside av det nye utelivet og oljenæringens til tider turbulente arbeidsvilkår. Avslutningsvis vil jeg ta utgangspunkt i innledningens tre hovedpåstander når jeg tar fatt på oppgavens konklusjon.

Definisjon av kultur og kulturpolitikk

For å kunne se nærmere på hvordan Stavangers kultur og kulturpolitikk endret seg i perioden fra 1969-1990, må vi først se på de to begrepene kultur og kulturpolitikk. Ordet kultur har i seg selv flere ulike bruksområder og betydningsinnhold.² Den latinske opprinnelsen til ordet betyr «å dyrke» eller «å foredle». Når vi snakker om kultur i dagligtalen er det gjerne i forbindelse med kunstneriske eller ekspressive aktiviteter. Denne betegnelsen er det vi kaller verdiorientert. Innenfor denne definisjonen av ordet kultur finner vi også den kulturen som er administrativt sortert under Kulturdepartementet. Under denne bruksmåten av ordet finner en også uttrykk som «finkultur», «folkelig kultur» eller «utvidet kulturbegrep». En annen bruksmåte av ordet er det vi kan kalle beskrivende. Dette er en mer diffus beskrivelse av ordet. Da snakker vi om et samfunns kultur i videre forstand. Her kan vi blant annet se på livsform, væremåte, språk og tradisjoner innenfor et gitt samfunn.³

Det å skulle gi en normativ definisjon av ordet «kulturpolitikk» er heller ingen enkel sak. Ettersom ordet «kultur» i seg selv kan bety så mangt, så kan politikken som omhandler denne kulturen også være så mangt. I sin hovedoppgave i historie, *Skipingen av Norsk kulturfond*, tar historiker Nils Øyes utgangs utgangspunkt i politikernes egen språkbruk og praksis i formuleringen av det han mener er en dekkende definisjon. «I den almene politiske debatt synes ordet kulturpolitikk å omfatte sektorene undervisning, forskning, kirkevesen, kulturvern, kunst og kroppskultur.»⁴ Øye argumenterer videre for at det finnes en mer

² Øye, 1980: 2

³ Schiefloe, 1999: 1

⁴ Øye, 1980: 2

avgrenset og spesiell bruk av ordet. Kulturpolitikken kan også avgrenses til de såkalte kulturkapitlene (350-378) på statsbudsjettet.⁵ En kan altså defineres kulturpolitikk utafra de kulturengasjementene som får økonomisk støtte. I 1980 var det spesielt fem kjennetegn som ifølge Øye gikk igjen i alle kulturtilbudene som fikk støtte over statsbudsjettet.

Kulturtilbudene måtte ha en servicefunksjon, som f.eks. kino, bibliotek eller museer.

Tilbudene måtte være en fritidsaktivitet av noe slag, og de måtte ha som formål å stimulere folks psykiske og fysiske helse. Til slutt måtte kulturbidragene være av kvalitet og være en kollektiv gode for flere i samfunnet.⁶ Med utgangspunkt i dette formulerer Øye denne definisjonen «Kulturpolitikk er offentlig fordeling av økonomisk midler for å sikre et mangfold av velferdstilbud (fritidsaktiviteter for rekreasjon) som kollektive goder uten å angripe den kulturelle frihet, (det vil si uten å dirigere produksjon og konsum av kulturelle goder).»⁷

I denne oppgaven ønsker jeg å utvide Øyes definisjon av kulturpolitikk, fra 1980. Det moderne synet på kulturpolitikk har endret seg noe siden da, og dekker i dag noe bredere. I kulturutredningen fra 2014 introduseres begrepet «ytringskultur». Dette begrepet går langt utenfor det som regnes som den profesjonelle kunsten.⁸ Den legger til grunn en tanke om at kultur er «interaktive utvekslinger av ideer, verdier og følelser»,⁹ som oppstår rundt materiell kunst eller på kunstarenaer. I denne beskrivelsen anses også de som opplever kulturen som deltagere. Kulturpolitikkforskeren Jim McGuigan argumenter for at kulturbegrepet må avgrenses til: «praksiser og institusjoner som har meningsskaping og symbolsk kommunikasjon som hovedformål».¹⁰ Jeg vil derfor definere kulturpolitikk som offentlig fordeling og tilrettelegging for kommunikasjon og samhandling, for å sikre et rikt velferdstilbud, samt ansvar for å bygge ut og gi plass til kulturelle uttrykk som representerer mangfoldet i samfunnet.

Litteratur og metode

Metode er det verktøyet vi velger å bruke i møte med et fenomen vi ønsker å undersøke.

Metoden vil tar i bruk hjelper oss til å samle inn data, i dette henseende informasjon, vi

⁵ Øye, 1980: 2

⁶ Øye, 1980: 2-3

⁷ Øye, 1980: 3-4

⁸ NOU, 2013: 4: 60

⁹ NOU, 2013: 4: 61

¹⁰ NOU, 2013: 4: 61

trenger for å kunne fremskaffe ny kunnskap.¹¹ Det finnes ulike metoder til innsamling av data, to av dem er kvantitativ og kvalitativ metode. Den viktigste forskjellen mellom disse metodene er graden av fleksibilitet. Kvantitativ metode gir data i form av målbare enheter, i kontrast til kvalitativ metode som brukes for å oppdage meninger og opplevelser som ikke er målbare.¹² I denne oppgaven vil jeg ta i bruk en metode som kombinerer studier av primærkilder og sekundærlitteratur, men i all hovedsak vil jeg benytte kvalitativ metode. Jeg har valgt å kombinere kvalitative metode med kvantitativ metode da de kvantitative kilde kan underbygge eller klargjøre visse utviklingstrekk som ikke kommer like tydelig frem ved bruk av kvalitativ metode. I denne oppgaven vil jeg blant annet ta i bruk kvantitative kilder som kan fortelle noe om befolkningsutvikling og flyttebevegelser på Nord-Jæren på 1970-70-tallet,¹³ samt undersøkelser rundt oljevirkens sosiale virkninger.¹⁴ Primærkildene jeg vil ta i bruk i denne oppgaven er Stavanger Kommunes kulturplaner fra 1969 og 1982. Her vil jeg i all hovedsak se nærmere på planenes mål og budsjett. Hvordan passer disse planene inn i den generelle utviklingen av kulturpolitikken i Norge i sin samtid, og kan planene fortelle oss om i hvilken grad oljepengene var med på å påvirke kulturlivet i Stavanger. Sammenligninger eller komparative studier brukes flittig i historieskriving og brukes ofte for å problematisere det vi ser, slik at vi kan stille spørsmål med fortida.¹⁵ I denne teksten vil det i all hovedsak brukes for å svare på hypotesen om at Stavanger sin utvikling skilte seg ut fra resten av landets, grunnet den raskt voksende oljevirkens.

Da jeg skulle velge litteratur til denne oppgaven var jeg opptatt av å finne litteratur både fra perioden oppgaven omhandler og fra nyere tid. Styrken i dette er at én får belyst oppgavens problemstilling fra flere synsvinkler. I litteratur fra 70- og 80-tallet dannes et godt bilde av samtidens synspunkter og oppfatning av perioden, mens nyere litteratur fra 1990-tallet og utover i større grad vil kunne se på perioden med noe avstand – og på den måten sette det inn i et større historisk perspektiv. Den første boken jeg leste i arbeidet med denne oppgaven var oversiktsverket *Oljebyen*,¹⁶ skrevet som et bestillingsverk av Stavanger Kommune, som en del av samleverket *Stavanger bys historie*.¹⁷ Denne boken vil sammen med bøkene *Kulturliv og kulturinstitusjoner i en oljeby: endringer i rammeforhold og bruk av kulturinstitusjoner i*

¹¹ Dalland, 2020: 112

¹² Dalland, 2020: 52

¹³ Godø, 1978

¹⁴ Godø, 1979

¹⁵ Andersen et al., 2015: 103

¹⁶ Gjerde & Roalkvam, 2012

¹⁷ Hamre & Helle (Red.), 2012

*Stavanger 1970-1995*¹⁸ og «*Stavanger er stedet*»: *Oljeby 1972-2002*¹⁹ være sentral i oppgaven, og vil brukes gjennomgående for å få oversikt over perioden. Disse bøkene skildrer i all hovedsak politiske og sosiale forhold i Stavanger i perioden fra 1965-2010. I tillegg til denne litteraturen vil jeg ta i bruk to bøker av Helge Godø skrevet på slutten av 1970-tallet, som omhandler befolkningsutvikling²⁰ og sosiale virkninger av oljevirkosomheten²¹. I arbeidet med disse bøkene vil jeg ta i bruk kvantitativ metode. I oppgavens første kapittel vil jeg også ta i bruk en NOU-rapport om kulturendringer, samt en bok som omhandler kulturpolitikk og kulturforskjeller i Stavanger.²² I tillegg til nevnt litteratur vil jeg ta i bruk en rekke andre bøker og artikler som støtte der jeg ser behov for dette. Det er viktig å understreke at det i arbeid med kilder alltid vil være rom for tolkning. Dette legger et viktig ansvar over på oss historikere. Vår fantasi, perspektiver, kunnskap, verdier og dristighet vil alltid påvirke hvordan vi forholder oss til et kildemateriale. Dette fører til at alle historiske tekster blir et produkt av sin samtid, på samme måte som at tekstens fremstillinger av fortiden vil være et produkt av tekstens formål.²³

¹⁸ Gjerde, 1998

¹⁹ Gjerde, 2002

²⁰ Godø, 1978

²¹ Godø, 1979

²² Rosenlund, 1985

²³ Andersen, Rosland, Ryymin & Skålevåg, 2015: 63

1.0 Norsk kulturpolitikk og Stavanger Kommunes kulturplan fra 1969

I dette kapittelet skal jeg i korte trekk se nærmere på kulturpolitikken utvikling fra 1940-70-tallet, før jeg ser nærmere på Stavanger kommunes kulturplan «Vårt kulturliv i dag og i morgen» som kom i 1969. Her vil jeg også foreta noen sammenligninger med andre norske byer, da med utgangspunkt i kommunenes økonomiske bevilgninger til kulturlivet i 1964 og 1968. Som sagt innledningsvis kan kulturpolitikk defineres på mange forskjellige måter, og det kan derfor også være vanskelig å si helt sikker når kulturpolitikken kom på banen. Hans Fredrik Dahl og Tore Helseth argumenter i sin bok *To knurrende løver. Norsk kulturpolitikks historie* for at den moderne norske stat har drevet kulturpolitikk så lenge den har eksistert. Andre vil argumentere for at kulturpolitikk først kom på dagsorden i kjølvannet av 2. verdenskrig. I min definisjon av begrepet kulturpolitikk legger jeg offentlig fordeling og tilrettelegging som et premiss for at politiske handlinger skal kunne regnes som kulturpolitiske. Ser man på omfanget av den offentlige støtten til kunst og kulturvirksomhet fra 1814 og frem til mellomkrigstiden kan man konkludere med at den var nokså ubetydelig.²⁴ En kan derfor argumentere for det er først på siste halvdel av 1900-tallet at vi ser konturene av en systematisk kulturpolitikk, som hadde som mål å styrke ulike deler av kulturlivet. Dette ble i all hovedsak gjennomført ved lovendringer og økonomiske støtteordninger.²⁵

1.1 Arbeiderpartiets rolle i den tidlige kulturpolitikken

Sentralt i kampen for kulturpolitikken sto Det norske arbeiderpartiet, en kamp de startet på slutten av 1940-årene.²⁶ Arbeiderbevegelsen hadde allerede før krigen den oppfatningen at god økonomisk utvikling også ville føre til kulturell blomstring.²⁷ Den stadige nedgangen i salg av bøker utover på 1950-tallet svekket dog denne optimismen.²⁸ Utover 1940-1950-tallet utviklet det seg etter hvert en livlig diskusjon innad i arbeiderpartiet om hva målsettingen for kulturpolitikken skulle være. Spesielt to hovedsynspunkt gjorde seg gjeldende. På den ene siden mente de at kulturarbeidet måtte tuftes på arbeiderklassens egne erfaringer og kulturelle tradisjoner. Dette for at kulturen effektivt skulle kunne bli brukt som en del av kampen for det sosialistiske samfunnet. Arbeiderbevegelsen startet derfor opp sine egne sosialistiske kulturorganisasjoner og tidsskrifter, samt et eget forlag. I tillegg ble det satt opp politisk teater

²⁴ NOU, 2013: 4: 27

²⁵ NOU, 2013: 4: 34

²⁶ Rosenlund, 1985: 2

²⁷ Gjerde, 1998: 34

²⁸ NOU, 2013: 4: 36

og film, og «Arbeidernes leksikon» ble gitt ut som en motvekt til den borgerlige dannelsen.²⁹ Den andre hovedoppfatningen kan i dag regnes som en forgjenger til den «moderne» forståelsen av det kulturpolitiske begrepet. Her var hovedtanken at de kulturelle godene måtte innlemmes i velferdssamfunnet. Rosenlund beskriver dette argumentet slik: «Den skatt av kulturelle frambringelser som samfunnet har skapt, er for viktig og for verdifull til at borgerskapet alene skal råde over den».³⁰ Det de to retningene derimot var enige om var at kulturen skulle nå frem til alle,³¹ uansett geografisk eller sosial tilhørighet.³² Arbeiderpartiet ga i 1959 ut et kulturprogram med Helge Sivertsen som formann i program-komiteen. Hovedtanken i dette programmet var at sosial- og kulturpolitikk var to sider av samme sak og måtte anses å være en felles miljøpolitikk. Målet måtte være at sosialpolitikken skulle sikre folk et trygt liv, mens kulturpolitikken skulle gjøre livet rikt. Her mente de at det var det offentliges jobb å legge til rette for og skaffe både bilder til og muligheter for kulturytringer.³³

Det er viktig å understreke at denne kulturdiskusjonen som fant sted innad i arbeiderbevegelsen på denne tiden vokste frem i en periode hvor den borgerlige kulturen allerede hadde funnet sine former og skapt sine arenaer i de store byene i Norge. Denne borgerkulturen kan vi i dag anse som grunnpilaren i mange av de kulturelle institusjonene som vi i dag tar som en selvfølge. Blant disse er: teater, orkestre, bibliotek og museer. På denne tiden var det dog i all hovedsak det dannede borgerskapet, som besto av legen, direktøren og læreren, som tok disse kulturinstitusjonene i bruk.³⁴ Dette førte til store kontraster og spenninger mellom de store byene og resten av landet, og på 1950-tallet kunne man anse det «nye» kulturlivet som et byfenomen. På bygdene kunne denne kulturen til og med bli ansett for å være «djevelens verk».³⁵

1.2 Kulturen blir nedfelt i etterkrigstidens fellesprogram

På tross av at den kulturpolitiske satsingen var nedfelt i det som ble etterkrigstidens fellesprogram, ble det mange steder problematisk å få den gjennomført. Det fantes på den tiden store grupperinger innad i de aller fleste partiene både på stortinget og i fylkeskommunene som av ulike årsaker mislikte at staten og kommune skulle gi offentlig

²⁹ Rosenlund, 1985: 2

³⁰ Rosenlund, 1985: 2

³¹ Gjerde, 1998: 34

³² Rosenlund, 1985: 4

³³ Øye, 1980: 79

³⁴ Rosenlund, 1985: 2

³⁵ Rosenlund, 1985: 2

støtte til kulturlivet. Spesielt sterk var misnøyen i partier som hadde sterke røtter i bygdekulturen, strengt religiøse grupperinger eller blant dem i borgerskapet som ønsket å holde kulturen eksklusivt for seg selv.³⁶ Opprettelsen av en innkjøpsordning for ny norsk skjønnlitteratur i 1964, mottok blant annet svært høylytt politisk misnøye.³⁷ Eksempler på motstanden finner man også fra Stavanger. Her skal vedtektene om kommunal støtte til byens kulturinstitusjoner i mange år ha blitt fattet mot et reelt flertall i bystyret. Det kulturpolitiske gjennombruddet som førte til den nødvendige økonomiske støtten fra kommunen, kom som en reaksjon på en slags allianse mellom to kulturelt og politisk ulike grupperingen. Den ene siden av alliansen besto av representanter fra Stavangers kultiverte borgerskap, og denne gruppen hadde lange tradisjoner for å være institusjonskulturens støttespillere. På den andre siden sto intellektuelle innenfor arbeiderpartiet. For dem var demokratiseringen av kulturen en av hovedsakene, og noe de anså som en nødvendighet.³⁸ For å kunne motta støtte ble det satt krav til at kulturinstitusjonene skulle drive på en måte som var med på å åpne kulturen for et større publikum. Her fikk blant annet ledelsen i Stavanger Symfoniorkester sterk kritikk for sine abonnementskonserter. Dette var et spesielt populært kulturtilbud i byen, noe som førte til at det var vanskelig å få tilgang til billetter. Denne abonnementsordningen hadde også vært driftet slik at de som hadde vært med på ordningen året før, hadde fortrinnsrett på i tildelingen av neste sesongs abonnemeter.³⁹

1.3 Kulturell demokratisering og den «nye» kulturpolitikken

Den kulturelle demokratiseringen var blitt et faktum. Geografi eller sosial klasse skulle ikke stoppe det norske folket fra å oppleve et rikt kulturliv. Det ble derfor lagt ned penger til å bygge en kulturell infrastruktur, som hadde som mål å jevne ut forskjellene i bruken av landets kulturgoder. Riksteateret ble bygget i 1948, som en del av denne satsingen. Ikke lenge etter fulgte både Riksgalleriet og Rikskonsertene. Den Norske Opera var også en del av dette prosjektet.⁴⁰ Til tross for at disse kulturinstitusjonene var bygget allerede på 40-tallet, kom ikke erkjennelsen om at kulturlivet måtte finansieres av staten, på samme måte som skoleverket og forskning, før på 1960-tallet.⁴¹ I arbeidet med å skape et permanent kulturliv ble det i perioden fra 1951-70 opprettet hele tre offentlige utvalg innenfor teatervirksomheten

³⁶ Rosenlund, 1985: 4

³⁷ NOU, 2013: 4: 36

³⁸ Rosenlund, 1985: 5

³⁹ Rosenlund, 1985: 5

⁴⁰ NOU, 2013: 4: 36

⁴¹ Gjerde, 1998: 34

i landet. Disse utvalgene hadde i oppgave å utrede teaterets økonomiske fundament. En kan også se på dannelsen av Norsk kulturfond og Norsk Kulturråd i 1964 og 1965 som et initiativ fra staten, for å løse kulturlivets økonomiske problemer.⁴²

På 1970-tallet går vi inn i en ny æra i norsk kulturpolitisk historie, som en reaksjon på sekstiårenes spredning av rikskultur. Denne hadde fått kritikk for å være både elitistisk og ute av takt med de kulturelle behovene og ønskene til befolkningen. Rosenlund deler samfunnet inn i tre «særkulturer». Den første har sitt utspring i overklassen og middelklassen, den andre i arbeiderkulturen og den siste i bygdekulturen.⁴³ Disse kulturelle forskjellene ble det i større grad lagt til rette for i Stortingsmelding nr. 52 (1973-74), med introduksjonen av en *ny kulturpolitikk*. Her ble det stadfestet at man skulle gå vekk fra tanken om å demokratisere kulturen, og heller over på tanken om «kulturelt demokrati».⁴⁴ Denne politikken tok utgangspunkt i en ny kulturell ideologi, hvor selve begrepet «kultur» på nytt ble satt i søkelyset. Den svenske forfatteren Bengt Nerman skrev allerede på begynnelsen av 60-tallet en bok som skulle bli viktig i formingen av den nye betydningen av kultur. Han argumenterte for at begrepet kultur måtte flytte fokuset over på den kulturelle opplevelsen. Han mente at det ikke var så viktig hva kulturen var, men heller hvordan publikum eller mottakerne opplevde den. Denne nye definisjonen ga dermed plass til både de tradisjonelle kulturformene, samt det som på den tiden ble ansett som «lavere» kulturformer.⁴⁵ Ved å i større grad satse på lokal egenaktivitet ble kultur utskilt som en egen sektor i kommunal- og fylkeskommunal forvaltning.⁴⁶

1.4 «Vårt kulturliv i dag og i morgen»

Stavanger er en by med mange tilnavn: misjonsbyen, hermetikkbyen og oljebyen. Det alle disse navnene har til felles er at de kan brukes for å beskrive en gitt periode i byens historie. De forteller om trekk med byens næringsgrunnlag og kulturliv som i større grad har vært fremtredende i Stavanger enn i andre byer i landet,⁴⁷ og som har vært med å påvirke utviklingen av byens kultur og karakter. Før letevirksomheten i Nordsjøen var Stavanger

⁴² Rosenlund, 1985: 6

⁴³ Rosenlund, 1985: 8

⁴⁴ NOU, 2013: 4: 38

⁴⁵ Rosenlund, 1985: 7

⁴⁶ NOU, 2013: 4: 38

⁴⁷ Gjerde, 1998: 2

Norges fjerde største by, med et innbyggertall på ca. 50 000. Det var på ingen måte en rik by, og grunnet retur i hermetikkindustrien var skatteinntektene svært lave sammenlignet med de andre store byene i Norge.⁴⁸ På tross av dette hadde mange av byens kulturinstitusjoner lange tradisjoner, og biblioteket, museet og kunstforeningen i Stavanger var opprettet på privat initiativ allerede i 1860-70 årene. Byen fikk også en teaterbygning i 1883, men Rogaland Teater ble ikke stiftet før etter krigen. Den yngste av de kulturelle institusjonene i Stavanger var Symfoniorkesteret, som ble stiftet i 1938. Alle disse kulturinstitusjonene var delvis finansiert av privat støtte eller ved hjelp av kommunale midler. Utover på 1960-tallet kom som nevnt tidligere staten på ballen når det kom til å bli en økonomisk støttespiller for kulturlivet i Norge. I Stavanger ble de første skrittene mot en systematisk kulturpolitikk tatt i 1964, da bystyret vedtok å opprette et kommunalt kulturutvalg.⁴⁹

1.4.1 Den første av sitt slag

I 1969 sto kulturplanen «Vårt kulturliv i dag og i morgen» ferdig, og var en av de aller første av sitt slag i Norge. Det var Kjølvs Egeland som var formann i kulturrådet, og han var utdannet lektor, men arbeidet på det tidspunktet som rektor ved Stavanger Katedralskole.⁵⁰ Rammen for kulturplanen var ifølge kulturutvalget selv å ta opp til nærmere drøfting hvilke mål kommunene skulle stille til sin kulturpolitikk i perioden fra 1969-1972, og med utgangspunkt i målene vurdere hvilke midler som burde/kunne bli tatt i bruk.⁵¹ Kulturplanen stadfestet at kulturens viktigste oppgave var å formidle verdier, styrke identitet og tilhørighet og stimulere til godt samvær og fellesskap. Målet var at kulturen skulle fungere som en bru som skulle bryte ned skiller mellom mennesker.⁵² Videre stadfestet kulturutvalget at de var opptatt av å ta avstand fra å definere kultur i noen akademisk forstand. De anså det som en forutsetning å arbeide innenfor romslige begrepsrammer. Hvis kommunens syn på hva støtteverdig kulturarbeid var ble for snevert, kunne det virke både eksklusivt og ekskluderende. Planen understreket at det verken var kommunens rolle og være moraliserende eller snevert konvensjonell.⁵³ Selv skriver de: «Stavanger kommune bør i de kommende år anstrenge seg for å føre en aktiv og bevisst, en frodig og romslig, en ærgjerrig og nyanserik kulturpolitikk. Det sier seg da uten videre selv, men skal likevel registreres: Dette betyr en «dyr»

⁴⁸ Gjerde, 1998: 2

⁴⁹ Gjerde, 1998: 3

⁵⁰ Gjerde, 1998: 3

⁵¹ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 18

⁵² Roalkvam, 2012: 139

⁵³ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 19

kulturpolitikk».⁵⁴ Kulturutvalget var opptatt av at kulturbudsjettet skulle avspeile kommunens interesser, men de understreket også at kommunen burde føle ansvar for kulturvirksomhet som av ulike årsaker falt utenfor kommunens budsjetter. I planen opplyses det videre om at noe av støtten til viktige kulturelle institusjoner gikk under andre budsjettposter som f.eks. skolebudsjettet eller bibliotekbudsjettet.⁵⁵ Kulturutvalget tok seg samtidig tid til å skryte over Stavangers innsats for kulturen, og kulturplanen viser til hvor stor prosent av det totale budsjettet fra 1964 de fire største byene i landet har brukt på kultur. Bergen brukte ca. 1,45%, Stavanger ca. 1,2%, Trondheim ca. 1,1% og Kristiansand ca. 0,8%.⁵⁶

Utover på 1960-tallet begynte det rike foreningslivet i Stavanger å bli utfordret av at folk fikk bedre boforhold, samt bedre rå. Folk hadde nå i større grad enn tidligere mulighet til å kjøpe kulturelle opplevelser.⁵⁷ Menighetskulturen i Stavanger var på den annen side fremdeles svært fremtredende, og det var fremdeles mange som var aktive i både kor og korps.⁵⁸ Det vokste derfor frem et behov for et sted for folk å møtes i nærområdet. Hvor de kunne dra på konserter, bingo, foredrag eller filmvisninger. «Vårt kulturliv i dag og i morgen» tar høyde for dette behovet og Stavanger ble med det en pioner-by i utbyggingen av bydelshus, eller minikulturhus som de blir omtalt i kulturplanen. Disse hadde som mål å være en arena for samvær og kulturopplevelser og skape rom for kulturell nyskaping.⁵⁹ Disse byggene skulle være fleksible, og med rom for både konserter- og teatervirksomhet, foredrag, filmvisning, sammenkomster osv.⁶⁰ Her kan vi se en tidlig tendens til at Stavanger kommune arbeider innenfor det utvidete kulturbegrepet, som også oppgavens definisjon av kulturpolitikk har tatt utgangspunkt i. Her gis det ikke bare støtte til kulturelle institusjoner som teater eller museer, men heller til å bygge opp kulturelle møteplasser i nærmiljøene som legger til rette både for kommunikasjon og samhandling. Det ble i starten prioritert å bygge i de nye bydelene, og Kvernevik ble valgt ut til det første prøvebygget.⁶¹ En viktig forutsetning for driften av disse bydelshusene var at innbyggerne i bydelen tok medansvar i form av for eksempel dugnad.⁶²

⁵⁴ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 11

⁵⁵ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 48

⁵⁶ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 48

⁵⁷ Roalkvam, 2012: 139

⁵⁸ Roalkvam, 2012: 141

⁵⁹ Roalkvam, 2012: 152

⁶⁰ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 85

⁶¹ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 84

⁶² Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 52

1.4.2 Økonomiske bevilgninger i perioden fra 1958/59-1968

I det store og det hele skilte ikke Stavanger Kommunes kulturbudsjett fra 1968 seg stort fra andre byer i landet. Rundt 2/3 av budsjettets midler ble fordelt på fem av byens kulturelle institusjoner.⁶³ Rogaland Teater (525 000kr), Symfoniorkesteret i Stavanger (269 850kr), Stavanger Museum (85 000kr), Stavanger Faste Galleri (70 000kr) og Stavanger Kunstforening (35 000kr).⁶⁴ I tillegg til at disse institusjonene som regnes som «finkultur» ble bevilget mest penger, ble de også bevilget mest plass i kulturplanen. Ifølge Øye Gjerde var forfatterne beviste på fallgruvene, og på faren for å kunne falle for fristelsen for å bli for snevre.⁶⁵ Prioriteringene i budsjettet begrunnes med at drift av denne typen institusjoner er kostbart, og at egeninntekten fra billettsalg aldri vil kunne dekke over de faste utgiftene.⁶⁶ En kan med utgangspunkt i disse tallene argumentere for at kulturutvalget i all hovedsak prioriterte å videreutvikle allerede eksisterende kulturinstitusjoner. Disse ble ansett som viktige for Stavanger, og da spesielt for å kunne fremstå som fylkeshovedstad, noe som var viktig for forfatterne av planen.⁶⁷ Selv skriver de det slik: «Vi bør utvikle en klar bevissthet om byens stilling, byens sjanser og byens forpliktelser som «hovedstad» i en av landets ekspansive regioner.»⁶⁸

Avslutningsvis i dette kapittelet vil jeg å se kort på kulturplanens oversikt over kommunens bevilgninger til det de selv beskriver som ymse kulturformål og bibliotek i perioden 1958/59 – 1968. Her er det viktig å merke seg at tallene frem til 1963 ikke omfatter de tidligere kommunene Hetland og Madla, som ble innlemmet i Stavanger Kommune i 1964.⁶⁹ Det første én kan merke seg er at bevilgningen til kultur har økt kraftig i denne perioden. I 1958/59 bevilget Stavanger Kommune 125 700kr til teater, og i 1968 var det budsjettert med hele 529 930kr i bevilgninger til teater.⁷⁰ Dette er ifølge kulturutvalget en nominell økning på 275%.⁷¹ Museer og billedkunst sine bevilgninger har økt fra 127 690kr til 347 050kr, en nominell økning på 33%. Likevel gikk museets bevilgninger reelt sett ned med 2,75%, en utvikling som kulturutvalget forklarer med at Rogaland fylke har overtatt en større andel av

⁶³ Roalkvam, 2012: 139

⁶⁴ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 48

⁶⁵ Gjerde, 1998: 3

⁶⁶ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 48

⁶⁷ Roalkvam, 2012:1 44

⁶⁸ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 18

⁶⁹ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 66

⁷⁰ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 66-67

⁷¹ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 67

de lokale tilskuddene til Stavanger Museum.⁷² Til sammen økte Stavanger Kommune sine bevilgninger til kulturformål i perioden fra 1958/59-968, nominelt med 244% - noe som tilsvarer en reel økning på 181%.⁷³ Satt opp mot de andre store byene i Norge var Stavanger så og si sidestilt med Trondheim i sitt kulturbudsjett i 1968. Det er ikke overraskende bare Oslo og Bergen som hadde større kulturbudsjetter.⁷⁴

⁷² Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 67

⁷³ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 67

⁷⁴ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 68

2.0 Økt tilflytting og internasjonal påvirkning

Det var ikke bare «Vårt kulturliv i dag og i morgen» som skulle vise seg å bli skjebnesvanger for utviklingen av kulturlivet i Stavanger i 1969. Allerede i 1959 ble det gjort et stort gassfunn i Groningen i Nederland, noe som førte til at flere oljeselskaper rettet oppmerksomheten mot Nordsjøbassenget. I 1962 hadde oljeselskaper som Phillips, Shell og Esso startet med seismiske undersøkelser, og i 1963 kom Stavanger by for første gang i kontakt med virksomheten. Byøyen Langøy ble da brukt som lagringsplass for eksplosiver til letingen i Nordsjøen. I 1965 ga norske myndigheter for første gang tillatelse til boring på norsk sokkel,⁷⁵ men boretillatsen kom ikke uten krav. Oljeselskapene ble blant annet pålagt å etablere datterselskaper som drev arbeid fra en norsk base. Målet med dette var å sikre god kontakt mellom oljeselskapene og norske myndigheter. Med dette ble hele den norske kyststripen fra Kristiansand i sør til Bergen i nord aktuell for basevirksomhet.⁷⁶ Kampen om å bli landets oljehovedstad i gang. I dette kapittelet skal jeg se nærmere på hvordan Stavanger Kommune arbeidet for å tiltrekke seg oljevirksomheten, og hvordan dette igjen førte til økt innflytting og internasjonal påvirkning.

2.1 Stavanger blir oljehovedstad

Phillips oppdaget det første drivverdige olje- og gassfeltet Ekofisk like før jul i 1969. Dette funnet ble offentliggjort 2. juni 1970, og kom som et sjokk på mange. Norge var blitt et oljeeksporterende land.⁷⁷ Politiske krefter i Stavanger fikk med dette ny tro på at oljevirksomhet kunne bli viktig for regionen i tiden fremover. Finansrådmann Konrad B. Knutsen skrev et brev en ukes tid etter Ekofiskfunnet, hvor det sto: «En bør heller ikke stå helt uforberedt dersom oljefunn i Nordsjøen skulle aktualisere lokalisering av industri til Stavanger med tilknytning til slik virksomhet».⁷⁸ Det var positivt at politiske krefter i byen fikk øynene opp for de mulighetene oljevirksomheten kunne føre med seg. For muligheter ble det mange av. I perioden fra 1971-1973 ble det etablert rundt 30 nye selskaper i Stavangerområdet, samtidig som store oljeselskaper som Philips som allerede hadde slått seg ned i Stavanger, fikk behov for å utvide både kontorer og lagerbygg.⁷⁹ Etter hvert ble også det nye

⁷⁵ Gjerde, 2002: 13

⁷⁶ Gjerde, 2012: 58

⁷⁷ Gjerde, 2002: 31

⁷⁸ Gjerde, 2012: 75

⁷⁹ Egeland, 1978: 34

statlig eide oljeselskapet Statoil og Oljedirektoratet lokalisert i Stavanger.⁸⁰ Mye grunnet arbeidet til ordfører Arne Rettedal. Han var tidlig ute med å love bort boliger til oljearbeidere som kom flyttende til byen, og han arbeidet effektivt med å få i gang et internasjonalt skoletilbud i byen.⁸¹ Med dette var Stavanger blitt landets oljehovedstad.⁸²

Dette ført til rask vekst i næringslivet i Stavanger. Folk begynte å strømme til. Både fra inn- og utland. Det ble kjent at oljenæringen betalte godt, og mange fikk jobb også uten særlig utdanning. I november 1970 var det registrert 273 ansatte i petroleumsnæringen i Norge. De aller fleste av disse var bosatt i Rogaland.⁸³ I 1973 jobbet så mye som 31% av de arbeidsaktive i Stavanger i petroleumsnæringen.⁸⁴ Tall fra 1977 viser at godt over 27 200 var ansatt i petroleumsnæringen i Norge, og at hele 44% av disse var bosatt i Stavanger. Utviklingen av oljeindustrien i Stavanger fortsatte å vokse også utover på 1980-tallet. Da jobbet så mye som 40-50% av den arbeidsaktive befolkningen i Stavanger og omegn i oljerelatert sysselsetting.⁸⁵ Utviklingen var som vi kan se slående. Men den førte også med seg en ny rekke utfordringer. Blant disse, boligmangel i Stavanger.

2.2 Stavanger blir større enn bare Stavanger sentrum

I perioden mellom 1950-1977 ser man konturene av en interessant utvikling i de fire kommunene som på den tiden ble kategorisert som Nord-Jæren. Ser vi på Stavanger kommunes isolerte vekst gjenspeiler den på ingen måte den utviklingen som er beskrevet i kapittelet over. Tilveksten i Stavanger var svakere enn i Bergen i samme periode, og langt svakere enn Kristiansand. Det er derimot ser er at Stavangers nabokommuner Sola, Sandnes og Randaberg opplevde en dramatisk befolkningsvekst.⁸⁶ Satt opp mot andre byer i landet på 1970-tallet, opplevde Trondheim en stagnering i befolkningsveksten, og Bergen og Oslo på sin side opplevde til og med tilbakegang. Noe av denne utviklingen kan slik Ola Svein Stugu ser det forklares ved å se på strukturelle og kulturelle årsaker til at færre flyttet inn til byene. Han trekker blant annet frem en internasjonal «grønn» bølge, som stilte spørsmål med den raske veksten i byene. Mange mente at skyggesidene var mange. Bygdene og bygdebyene ble sett på som et godt kompromiss for mange. Byen var nær, men på bygda var det åpnere og

⁸⁰ Gjerde, 2002: 33

⁸¹ Roalkvam, 2012: 163

⁸² Egeland, 1978: 50

⁸³ Godø, 1978: 9

⁸⁴ Rommetvedt, 1997:12

⁸⁵ Rommetvedt, 1997: 12

⁸⁶ Godø, 1978: 13

landligere omgivelser.⁸⁷ Denne desentraliseringen kan vi også se tydelig tendenser til i Godø statistikk over inn- og utflytting fra Stavanger i perioden 1970-77. Mange valgte å flytte ut av Stavanger sentrum, til nærliggende nabokommuner. I Stavanger var ikke situasjonen helt den samme som i de andre store byene i landet. I Stavanger sitt tilfelle kan en se et klart sammenfall mellom økning i antall pendlere til Stavanger fra byens nabokommuner og nettoutflyttingen fra kommunen i den samme perioden. Vi kan selvfølgelig ikke si med sikkerhet at alle som flyttet fra Stavanger i denne perioden var pendlere, men ser en samlet sett på Stavanger i denne perioden, er det heller ikke urimelig å konkludere med at mange eller de fleste var pendlere.⁸⁸

Mange av de som flyttet til Stavanger i denne perioden kom fra andre land. Disse jobbet ofte i internasjonale oljeselskaper som hadde fått ny base i Stavanger. Det å opprette datterselskaper i Norge hadde som nevnt tidligere vært et krav fra norske myndigheter for at bedriftene skulle få tillatelse til å arbeide på norsk sokkel. Bedriftene ble på den måten tvunget til å flytte medarbeidere til Norge. Det var dog ikke uvanlig for oljearbeidere å leve et nomadeliv. Det ble derfor viktig for oljebedriftene og legge til rette for å gjøre denne flyttingen så enkel som mulig. Det var vanlig at oljebedriftene ordnet arbeids- og oppholdstillatelse i tillegg til bolig for de medarbeiderne som måtte flytte til ett nytt land.⁸⁹ For å kunne lykkes med dette i Stavanger trengte de hjelp fra kommunen, for i Stavanger var det på den tiden boligmangel.⁹⁰ I 1972 hadde finansrådmannen til Phillips Petroleum et møte med Stavanger kommune som omhandlet boligbehovet til bedriften for å kunne flytte sine medarbeidere med familie, til Stavanger. April samme året kom den første innstillingen over boligbehovet til de store oljebedriftene. Statoil og Oljedirektoratet trengte alene over 40 bolig, og det samlede behovet var på det tidspunktet 72 boliger. Boligbehovet økte raskt de neste årene.⁹¹ Stavanger Kommune engasjerte seg tidlig i arbeidet for å møte boligbehovet. Finansrådmannen i Stavanger kommune uttalte seg allerede i 1971 slik: «Finansrådmannen vil sterkt anbefale det foreliggende forslag fra boligsjefen, idet han presiserer at kommunen må være innstilt på å løse boligspørsmålene dersom byen fortsatt ønsker å beholde stilling som hovedbase for

⁸⁷ Gjerde, 2012: 203

⁸⁸ Godø, 1978: 31

⁸⁹ Gjerde, 2012: 81

⁹⁰ Egeland, 1978: 112

⁹¹ Egeland, 1978: 114

oljevirkksomheten».⁹² Stavanger kommune satte med det i gang byggingen, og nye drabantbyer vokste frem. Virkningen av disse drabantbyene skal jeg diskutere videre i neste kapittel.

2.3 Internasjonal påvirkning

Stavanger har i lang tid vært en by som har vært påvirket av sjøfart, handel, misjon og migrasjon. Dette har ført til at byen opp igjennom årenes løp har utviklet en rekke internasjonale kontaktflater. Da oljen kom på 1960-tallet, hadde byen dog vært inne i en tørkeperiode og mange av disse båndene var blitt svekket.⁹³ Byens befolkning i 1965 var en svært homogen gruppe, og byen var i liten grad preget av utenlandske impulser.⁹⁴ Da det ble kunngjort at det kunne være oljedyktige områder på norsk kontinentalsokkel strømmet de utenlandske oljeselskapene til, og sammen med dem kom oljeinnvandrerne.⁹⁵ Det høyeste antallet innvandrere hittil er registrert i Stavanger var i 1989, da 8287 utlendinger flyttet til byen. Disse kom opprinnelig fra over 50 land, men over 50% hadde vestlig bakgrunn og var tilknyttet oljeindustrien.⁹⁶ Ifølge Gjerde bidro utlendingene som slo seg ned i Stavanger uten tvil til å gi byen et større kulturelt mangfold. Dette kom finurlig nok først til syne i matveien. Amerikanerne som kom til Stavanger, var ikke imponert over vareutvalget som var tilgjengelige i de norske butikkene. Etterspørselen etter amerikanske matvarer ble etter hvert så stor at flere kjøpmenn så gode muligheter i det nye markedet, og begynte med import av nye matvarer. For folk i Stavanger ble det etter hvert vanlig med Pampers, Halloween og prisskilt både oppgitt i kroner og i dollar.⁹⁷ Ut over på 70-tallet var det også mulig å kjøpe utenlandske tidsskrifter og magasiner i kiosker, og fra 1975-1986 ble en egen engelsk språklig ukeavis «The Saga» utgitt i Stavanger. NRK Rogaland var også med på bølgen, og det ble sendt engelskspråklige program hver mandag.⁹⁸

Innvandringen til Stavanger skilte seg ut fra den vi kunne finne i resten av landet på 1970-80-tallet. En stor andel av de som kom til Stavanger som innvandrere var ressurssterke og var knyttet til oljeindustrien. De hadde som nevnt tidligere også flere goder knyttet til

⁹² Egeland, 1978: 119

⁹³ Roalkvam, 2012: 277

⁹⁴ Gjerde, 2002: 78

⁹⁵ Roalkvam, 2012: 277

⁹⁶ Gjerde, 2002: 78

⁹⁷ Gjerde, 2002: 79

⁹⁸ Gjerde, 2002:83

arbeidsforholdene sine, og hadde f.eks. fått bolig gjennom jobb.⁹⁹ De ble derfor gjerne innkvartert på bestemte boligfelt, sammen med andre i samme situasjon. Oljeselskapene var også tidlig ute med å stille krav til at barna til deres ansatte skulle få et godt skoletilbud. Allerede i 1966 ble den første amerikanske skoleklassen i Stavanger startet på Revheim skole.¹⁰⁰ Stavanger Kommunes boligpolitikk på denne tiden førte altså på mange måter til mangelfull integrering. Kommunen var alt for opptatt av å tilrettelegge for de internasjonale oljebedriftene, og for mange i Stavanger ble det dermed også vanskelig å komme inn på boligmarkedet i byen. Dette kan også forklare noe av fraflyttingen jeg har vært inne på tidligere i oppgaven. De utenlandske arbeiderne bodde i drabantbyer eller nabolag hvor alle naboene snakket engelsk, i tillegg snakket de engelsk på jobb, og barna gjorde det samme på skolen. Det var derfor mange som aldri lærte seg norsk.¹⁰¹ Kulturskillet mellom disse familiene og en vanlig norsk familie var stor på den tiden. I Norge var det på 1970-tallet blitt vanlig for kvinner å være i arbeid, men slik var det ikke for oljekvinnene. Dette var dog ikke grunnet mangel på verken utdanning eller evner. Det var vanskelig for kvinner å få arbeidstillatelse i Norge, og de ble ofte bare med som en del av «lasset». Dette tvang kvinnene i større grad enn mennene til å tilpasse seg omgivelsene og den nye kulturen.¹⁰² Petroleum Wives Club (PWC) ble derfor etter hvert opprettet i Stavanger. Den fungerte som en utvidet familie, og var for mange en viktig støtte da mennene var offshore. PWC var i tillegg en kulturarena, og de arrangerte kurs, bridgekvelder og middagsselskap med eksotisk mat og karneval. De var også bidragsytende i å innføre nye tradisjoner som Halloween til byen. På disse kulturarrangementene var både norske og utenlandske deltagere velkommen.¹⁰³

Det var ikke bare innvandrerne som kom til Stavanger som var med på å påvirke byens kultur. Stavanger utviklet etter hvert en rekke vennskapsforbindelser med flere utenlandske byer, disse fikk gjerne betegnelsen «tvillingbyer» eller «søsterbyer». Målet med disse vennskapsbåndene var at det skulle være en kulturutveksling mellom byene og at mennesker, skoler, foreninger og lag i de to byene skulle besøke hverandre. Først ut var de nordiske vennskapsbyene: Esbjerg, Eskilstuna, Jyväskylä. Utover på 1970-tallet ble det også opprettet bånd mellom universitetene/høgskolene i disse byene, som skulle gjøre det enklere for

⁹⁹ Roalkvam, 2012: 280

¹⁰⁰ Gjerde, 2012: 92

¹⁰¹ Gjerde, 2002: 81

¹⁰² Gjerde, 2002: 83

¹⁰³ Gjerde, 2002: 84

studenter å dra på utveksling. I 1980 ble en «norgesfestival» arrangert i Houston, USA,¹⁰⁴ og Stavanger svarte med å arrangere Houston-uke i 1982.¹⁰⁵ Det ble etter hvert opprettet fast kontakt, og byene ble «tvillingbyer». Her var næringsinteresser og utveksling av kompetanse i oljenæringen sett på som en viktig gevinst fra begge parter.¹⁰⁶ I Stavanger Kommunes kulturplan fra 1982, står det også som et ønske fra kulturettrådetts side at byen burde ta opp et vennskapsbysamarbeid med en by i et utviklingsland. Dette mente de burde kunne gi muligheter både for assistanse og utveksling av teknisk kompetanse, men også på det kulturelle plan.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Roalkvam, 2012: 278

¹⁰⁵ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 22

¹⁰⁶ Roalkvam, 2012: 278

¹⁰⁷ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 5

3.0 Oljepengene bidrar til kulturutbygging

1970-tallet ble ett tiår for kulturutvikling i Stavanger.¹⁰⁸ Jeg har tidligere skrevet om tilflytting og internasjonal påvirkning, og i dette kapittelet skal fokuset flyttes over på hvordan oljepengene og oljestoltheten var med på å utvikle byens kultur. En viktig forutsetning for den kulturelle utviklingen i regionen særlig mot slutten av 1970-tallet kom som følge av økt statlig støtte. Den økte statlige støtten var en del av den nye kulturpolitikken som vokste frem i hele landet på 1970-tallet. Det var likevel de økte skatteinntektene som i all hovedsak gjorde disse bevilgningene mulig i Stavanger. I 1970 var Stavanger kommunes inntekter fra fylkes- og kommuneskatt på 166 millioner kr. I 1977 var fylkes- og kommuneskatten på 524 millioner kr.¹⁰⁹ Dette var en reel økning på over 26%.¹¹⁰

3.1 Kulturplanen fra 1982

Stavangers kulturliv hadde fått seg en voldsom boom mot slutten av 1970-tallet.¹¹¹ De økte skatteinntektene hadde gitt kommunene mer å rutte med også når det gjaldt bevilgning av penger til kulturelle formål, og antall saker som ble behandlet i kulturrådet økte også kraftig i perioden. I 1981 så kommunen seg nødt til å opprette et eget kulturkontor med Kristofer Galtung som førte kultursjef.¹¹² Året etter i 1982 kom Stavanger kommune igjen ut med en ny kulturplan. I denne kulturplanen bygget de på den kulturpolitikken som Stortinget la frem 9. januar 1975. Denne kulturpolitikken la til grunn en tanke om at alle hadde rett på lik kultur, og i det løftet lå det et krav om toleranse innenfor kulturen. Et viktig hovedpremiss i kulturplanen fra 1982 var at kultur ikke var statisk. Kultur var ikke noe en hadde, men noe som måtte skapes, og at det var kommunens oppgave å legge til rette for kvalitativ livsutfoldelse. Kulturutvalget stilte videre spørsmål med hvordan de skulle forholde seg til det nye utvidete kulturbegrepet. For hva var kulturpolitikken konkrete mål om alt og ingenting kunne regnes som kultur?¹¹³ Noen måtte fremdeles bestemme over hva som skulle regnes som støtteverdig kultur. Denne problemstillingen forsøkte Kjølvs Egeland å beskrive slik: «Taket er løftet, veggene er flyttet. Så blir det altså dernest et spørsmål om vi i det hele tatt har eller skal ha et hus – eller om vi simpelthen befinner oss i friluft med hele kulturen.»¹¹⁴ Egeland

¹⁰⁸ Roalkvam, 2012: 144

¹⁰⁹ Gjerde, 1998: 4

¹¹⁰ Roalkvam, 2012: 144

¹¹¹ Gjerde, 2002: 84

¹¹² Roalkvam, 2012: 144

¹¹³ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 7

¹¹⁴ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 7

skrev videre at de som jobbet med kulturpolitikk ikke kunne forsvare og flytte ut i frimarken, men de kunne heller ikke i praksis fortsette med å sette stille krav til kvalitet, på samme måte som de tidligere hadde gjort. For da igjen ville en kunne møte på spørsmål om hva som kunne regnes som kvalitet for den enkelte.¹¹⁵ Kulturutvalget var ifølge denne kulturplanen innforstått med at det utvidete kulturbegrepet ville bety at de må lære seg å leve med konflikter om hva som burde regnes som støtteverdig kultur. Og at dette faktisk må anses som det viktigste området innenfor kulturpolitikken.¹¹⁶ Her kan en se at Stavanger kommunes kulturutvalg følger de kulturpolitiske strømningene som vokste frem i Norge på 1970-tallet, og tar i bruk det utvidete kulturbegrepet.

3.1.1 Kulturutvalgets gjennomgang av «vårt kulturliv i dag og i morgen»

I kulturplanen fra 1982 gikk kulturutvalget også igjennom «vårt kulturliv i dag og i morgen», og en av kulturutvalgets medlemmer Olav T. Laake, gir forfatterne av kulturplanen fra 1969 ros for å ha vært banebrytende på sin tid. I kulturplanen fra 1969 ble det for første gang gitt en samlet oversikt over byens kulturtilbud, noe som ble svært viktig for det videre arbeidet for å forsterke kulturen i Stavanger. Laake argumenterer videre for at denne kulturplanen også klarte å vise til sammenhengen mellom «finkulturen» og alle de andre kulturytringene som utfoldet seg i byen. Han mente at dette var med på å styrke det «utvidete kulturbegrepet», og at det viste at ikke bare er teoretisk hjernespinne, men at det var med på å berike samfunnet. Han mente derimot at planen fra 1969 var mer en bare banebrytende, og at forfatterne av planen hadde såpass med bakkekontakt at han kunne konkludere med at planene i alt det vesentlige hadde blitt gjennomført.¹¹⁷ Videre ønsket han å gi honnør til kommunens administrasjon for at kulturaktiviteter ikke var blitt ansett som «salderingsposter» i nedgangstider, men at kommunen hadde vist forståelse for at kulturlivet kanskje var nettopp enda viktigere i økonomiske nedgangstider. Kanskje spesielt også i en by som Stavanger?¹¹⁸ Hvorfor Laake mener at dette er enda viktigere i Stavanger begrunnes ved at byen har et svært spesialisert næringsliv, som i stor grad var avhengig av arbeidskraft og kompetanse utenfra. For at de skulle kunne tiltrekke seg nettopp den kompetansen og de menneskene dem trengte, måtte byen ha et kulturliv som kunne være med på å gjøre byen spennende. Dette var en måte å sikre at folk valgte å bosette seg i Stavanger fremfor andre byer.¹¹⁹

¹¹⁵ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 7

¹¹⁶ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 8

¹¹⁷ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 17

¹¹⁸ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 17

¹¹⁹ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1082: 17

3.1.2 Mål for den kommende perioden

Målene kulturplanen fra 1982 satte seg for de kommende årene var at kulturpolitikken måtte bli et middel for å forbedre det sosiale miljøet i byen, og at dette måtte gjøres ved å skape et kvalitativt rikere samfunn. Det var derfor viktig å basere kulturpolitikken på beviste verdivalg, som tok utgangspunkt i allment godkjente normer som var gjort seg gjeldende både innenfor den kristne og den allmenfolkelige kulturen. Samtidig skulle kulturpolitikken sikre at de verdivalgene som ble tatt var romslige nok til å trygge minoritetenes rettigheter og utfoldelsesmuligheter. Dette var viktig for å kunne minske de sosiale og økonomiske skillene som var begynt å gjøre seg gjeldene i byen.¹²⁰ Viktige tiltak som ble satt i gang for å sikre at disse målene ble nådd var blant annet å fortsette å bevilge penger til bygging av bydelshus. Det ble derfor planlagt å bygge ett bydelshus hvert år.¹²¹ Disse bydelshusene skulle forhåpentligvis bryte ned barrierer mellom oljeinnvandrerne og den lokale befolkningen. Det ble også bestemt at Norsk Oljemuseum skulle bygges, og at kulturhuset «Sølvberget» skulle stå klart i perioden 1986-88.¹²² Samtidig kom det klart frem i kulturplanen at kommunen tok utgangspunkt i det utvidete kulturbegrepet. Kultur kunne med det være alt og ingenting, så forfatterne av kulturplanen ønsket å minne innbyggerne i Stavanger om at det til slutt var opp til dem å ta i bruk de kulturtilbudene som var gjeldende i byen, og være med på å definere hva byens kultur skulle være. De skriver derfor videre at kulturstyret vil rette sin oppmerksomhet mot å stimulere alle til å delta i kulturlivet.¹²³

3.1.3 Økonomiske bevilgninger til kulturlivet

Jeg vil avslutte dette kapittelet om kulturplanen fra 1982 på samme måte som jeg avsluttet kapittel 1.4 kulturplanen fra 1969, ved å se kort på kulturplanens oversikt over kommunens bevilgninger til kultur. I denne kulturplanen er det bevilgninger i perioden fra 1972-1980 som undersøkes. I 1972 har bevilget Stavanger kommune over 6 millioner kr til kulturlivet, mens det i 1980 ble bevilget over 26 millioner kr.¹²⁴ I kapittel 1.4.2 tar jeg utgangspunkt i veksten i bevilgninger til Rogaland Teater som i 1958/59 fikk 125 700kr, og i 1968 var det budsjettet med 529 930.¹²⁵ I 1972 ble det bevilget over 1 million kr til Rogaland Teater, mens det i 1980

¹²⁰ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 107

¹²¹ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 107-108

¹²² Stavanger Kommunes kulturutvalg, 1982: 108

¹²³ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 113

¹²⁴ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 45

¹²⁵ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1969: 66-67

ble bevilget over 3,8 millioner kroner.¹²⁶ Ser en disse to periodene samlet øker bevilgningen til kultur kraftig. I kulturplanen fra 1982 kan en se at det er teater og bibliotek som mottar mest kommunal støtte også i perioden fra 1972-1980. Det er også spennende å se at de økonomiske bevilgningene til å bygge bydelshus vokser betraktelig i perioden. Fra ingen støtte i 1972 til over 2,1 millioner kr i støtte i 1980.¹²⁷ Dette var en del av kommunens plan om å investere i nybygg og bydelshus som startet allerede med kulturplanen i 1969. Mye av tanken ved å bygge disse bydelshusene var å bygge opp en kulturell plattform for den lokale kulturen også ut i bydelene.¹²⁸ Skal en sammenligne Stavanger kommunes kulturbidrag i 1981 andre norske byer, kommer Stavanger kommune godt ut av det. I kroner pr. innbygger ligger Oslo kommune klart på topp, men om en ser på andel av totale bruttodriftsutgifter er det Stavanger som yter størst andel til kulturformål med hele 4,1%. Her ligger Bergen kommune på 3,3% og Trondheim kommune på 2,3%.¹²⁹

3.2 Økonomisk nedgangstid og hjelp av private aktører

Kapittel 3.1 viser til klar en økning i kommunens bevilgninger til kulturlivet i perioden frem mot 1982. Denne veksten henger nøye sammen med de økte skatteinntektene som jeg var inne på innledningsvis i dette kapittelet. Skatteinntektene i Stavanger i perioden fra 1971-1980 forteller oss mye om den generelle økonomiske tilstanden i Stavanger, og om en klar velstandsvekst. Det forteller oss også at byen på denne tiden ble svært avhengig av oljeskatteinntektene. Andelen av skatteinntektene som kan fra oljevirkomheten vokste drastisk disse årene, fra 3% i 1971 til nærmere 30% i 1980.¹³⁰ Lenge så det ut til at alt ville peke oppover i Stavanger, men da oljeprisene falt i 1986 førte dette også til økonomisk nedgang i oljebyen. Hele landet opplevde bankkrise, krakk i boligmarkedet og en omfattende gjeldskrise i kjølvannet av oljeprisfallet. For Stavanger kommune var det de reduserte skatteinntektene som skulle vise seg å bli den største konsekvensen, og da også kulturbudsjettene. Det ble blant annet bestemt at alle kulturbyggeplaner i Stavanger måtte midlertidig stanses eller bremses, og et eksempel på dette er at de økonomiske bevilgningene til det nye kunstmuseet i Mosvannsparken ble redusert fra 50 millioner kr til 28,5 millioner kr.¹³¹

¹²⁶ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 45

¹²⁷ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 45

¹²⁸ Gjerde, 2002: 84

¹²⁹ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 50

¹³⁰ Gjerde, 2012: 203

¹³¹ Gjerde, 2002: 86

Da Stavanger kommune ikke lenger hadde de økonomiske midlene til å redde kulturinstitusjonene igjennom denne vanskelige perioden, valgte flere private aktører fra byens næringsliv å hjelpe til med å støtte flere av byens kulturprosjekter. Rogaland Teater, Stavanger Museum, Rogaland Kunstmuseum og Stavanger Symfoniorkester fikk alle økt sponsorstøtte fra private bedrifter mot slutten av 1980-tallet. Det var også flere kunstnere under ledelse av agent Richard Johnsen som tok ansvar for å lage en innsamlingskomite for å samle inn penger til Rogaland Kunstmuseum. De klarte å samle inn seks millioner kroner fra Rogaland fylkeskommune, noe som igjen førte til at Norsk Kulturråd bidro med litt i overkant av åtte millioner kroner. Da de til slutt manglet i underkant av 10 millioner, fant de som nevnt tidligere disse gjennom sponsorbidrag. Her var det i all hovedsak bedrifter innenfor oljenæringen som var bidragsytende.¹³²

I kapittel 3.1 kan en også se at det i 1982 ble bestemt at Norsk Oljemuseum skulle bygges. Museets formål skulle være å samle materiale og legge til rette for forskning på petroleumsvirksomheten i Norge og dens virkning på det norske samfunnet. Museet skulle selv drive med forskning, samtidig som det skulle stille sitt materiale til disposisjon for andre forskere.¹³³ Det ble argumentert for at det var viktig for innbyggerne i Stavanger å lære om den virksomheten som i så stor grad hadde vært med på å påvirke byen både økonomisk, men også kulturelt. Da det ble bestemt at museets nye lokaler skulle være på Slakthustomten på Kjerringholmen 6. februar 1989,¹³⁴ var byens økonomiske stilling en annen. Det ble derfor nedsatt en sponsorkomite som klarte å skaffe over 75 millioner kroner fra private sponsorer, da i all hovedsak oljeselskaper. Staten bevilget etter søknad også 60 millioner kroner, og Rogalands Fylkeskommune bidro med ti millioner. Stavanger kommune endte opp med å bevilge 20 millioner kroner til byggingen, samt tomten museet skulle stå på. Så da byggingen startet i 1997 var det et kulturelt spleiseprojekt mellom det private næringslivet og staten.¹³⁵

Fenomenet sponning finnes over alt, og er ikke særegent i Stavanger. Det som derimot kommer tydelig frem i Stavanger er oljeindustriens vilje til å være med på å sponse byen den har sitt hovedsete i. I Stavanger vokste det tidlig frem en kultur blant oljeselskap og andre

¹³² Gjerde, 2002: 86

¹³³ Gjerde, 2006: 7

¹³⁴ Gjerde, 2006: 21

¹³⁵ Gjerde, 2002: 87

bedrifter for at det å være med å sponse kulturinstitusjoner og unge talenter var en positiv måte å profilere seg på. Dette har gitt svært gode resultater i Stavanger, og sponsorpengene har ikke bare vært med på å finansiere et bredere tilbud, men det har også bidratt til å øke kvaliteten. Til gjengjeld har det blitt satt opp egne forestillinger og konserter for de ansatte i sponsorbedriftene. Gjerde viser videre til forskning gjort av RF Rogalandforskning og Høgskolen i Stavanger i 1994, som viste at mer en 70% av deltagerne i undersøkelsen syntes at byen var blitt en mer interessant kulturby siden begynnelsen av 1970-tallet.¹³⁶

3.3 Stavangerdialekten skaper identitet

Det var ikke bare oljens rikdom som skulle vise seg å være viktig for byens kulturelle utvikling – stoltheten oljevirkosomheten og oljerikdommen førte med seg skulle vise seg å være vel så viktig. Før oljen kom var Stavanger en liten storby, som sto i hardt vær. På starten av 1960-tallet var hermetikkindustrien på retur, og byen trengte sårt nye ben og stå på.¹³⁷ Byens stolthet kan ikke sies å ha vært på topp på den tiden, og mange mente da at stavangerdialekten ikke var egnet verken i yrkessammenheng, i seriøs scenekunst eller for media. Mange opplevde det også som pinlig eller flaut om andre uttalte seg på dialekt. Siddisstoltheten var borte. Dette skulle dog snu ved hjelp av to TV-programmer som gikk på luften i 1970. Det ene var om Gamle Stavanger, og det andre om Stavanger-viser.¹³⁸ Det ble på samme tid større fokus i hele landet på dialekter, og det vokste frem en betydelig mer «seriøs» dialektbruk i visekunst, teater og litteratur. På landsbasis gjorde Alf Prøysen seg svært gjeldende, og for Stavangerfolket var det Svein Tang-Wa som banet vei.¹³⁹ Han banet vei for rockeband som Mods, Asfalt og Stavangerensemblen. Disse bandene og musikken deres har blitt kulturskapende for mange, og representerer på mange måter en del av siddis-kulturen. Det at disse bandene tok i bruk arbeiderklassens siddis-dialekt var med på å skape den kulturelle stoltheten. Selv om jeg er vokst opp på 2000-tallet har jeg vokst opp med Mods sitt «Revansj» album og fortellinger om da Mods spilte på Revheim ungdomsskole på 1980-tallet. Finn Gabrielsen mener at den virkelige endringen i holdningen til bruken av stavangerdialekten kom på 1980-tallet, og at det innebar at arbeiderklassens siddis-dialekt ble sidestilt med overklassens pene-dialekt.¹⁴⁰

¹³⁶ Gjerde, 2002: 87

¹³⁷ Gjerde, 2002: 10

¹³⁸ Roalkvam, 2012: 156

¹³⁹ Roalkvam, 2012: 156-157

¹⁴⁰ Roalkvam, 2012: 157

4.0 Storby, på godt og vondt

Stavanger bar i lang tid sterkt preget av å være en misjons- og bedehusby. Byen hadde vært så godt som tørrlagt fra alkohol i perioden mellom første og andre verdenskrig. Til langt ut på 1950-tallet var menighetene og avholdslosjenes arrangementer vært populære blant barn og unge, og mange var nært knyttet til søndagsskolen.¹⁴¹ Oljens innmarsj skulle vise seg å gjøre det vanskelig for de gamle motstandskulturene å beholde sin stillings i byens kulturliv. En viktig del av stavangerkulturen var altså på vei mot å dø ut, og ble i stor grad påvirket av disse nye urbane og internasjonale tendensene. Utover på 1970-tallet økte også interessen for storbyen som studieobjekt blant samfunnsforskere.¹⁴² Urbaniseringen og dens følger fikk massiv kritikk og byens anonymitet, isolasjon, ensomhet og mangel på stabilitet ble et hett diskusjonstema.¹⁴³ Mange mente at mangelen på sosiale bånd blant unge i byene førte til dannelse av kriminelle ungdomsgjenger og at bylivet for mange førte til et høyere alkoholinntak. I Stavanger rettet blant annet Per Stangeland et kritisk søkelys på oljebyen med boken *Hva skjer med Stavanger? Sosiale virkninger av oljeindustrien*.¹⁴⁴ Stangelands bok viste blant annet til hvordan arbeidsforholdene i oljenæringen var med på å bygge opp en usunn alkoholkultur, noe jeg vil komme tilbake til senere. Stangeland påviste riktig nok mest positive virkninger av oljevirkksomheten i Stavanger.¹⁴⁵ I dette kapittelet skal jeg se på hvordan moderniseringen av byen etter hvert møtte motstand blant mange, og hvordan utviklingen av utelivet i Stavanger var med på å presse bort den gamle motstandskulturen. Mot slutten av kapittelet vil jeg se nærmere på hvordan kulturen rundt alkoholbruk i byen var i ferd med og endre seg, og hvordan dette fikk negative konsekvenser for noen.

4.1 Modernisering

I 1974 ytrer Stavanger kommunes kulturutvalg at de tror at de står ovenfor en periode hvor menneskelige, ikke-materielle verdier og synspunkter i større grad vil være i fokus og under debatt.¹⁴⁶ Dette kan en også se tendenser til da Stavanger by skulle feire sitt 850-årsjubileum i 1975. Dagen ble i all hovedsak markert ved å se på de store omveltingene byen hadde gjennomgått de siste 10 årene. Stavanger hadde fått et travelt, mangfoldig og mer

¹⁴¹ Roalkvam, 2012: 123

¹⁴² Gjerde, 2012: 248

¹⁴³ Gjerde, 2012: 248

¹⁴⁴ Stangeland, 1980

¹⁴⁵ Gjerde, 2012: 248

¹⁴⁶ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 15

internasjonalt preg.¹⁴⁷ De modernistiske strøminene i Stavanger startet allerede mot slutten av 1940-tallet, da kommunen la frem en ny saneringsplan. På 1950-tallet var en rekke moderne bygg som Hotell Atlantic, Stavanger Aftenblad og Bøndenes Bank reist, og etter hvert kom også Ankerbygget, Romsøegården, Stavanger Sparekasse og Norges Bank. Disse byggene var alle med på å gi byen ett storbypreg, men det var ikke alle som var enig i at disse nye byggene var vakrere enn de gamle. Det hele toppet seg da Torgterassen mellom Kirkegaten og Skagen ble bygget i 1972.¹⁴⁸ Mange begynte med dette å stille spørsmål ved hvilke verdier som var i ferd med å gå tapt, og debatten om bevaring av hus/bydeler var i gang. På den ene siden sto de som ønsket å ta vare på byens gamle særpreg og historie, og på den andre siden ble det blant annet argumentert for nybygg og tilretteleggelse for trafikk.¹⁴⁹ Det ble derfor vedtatt en reguleringsplan som skulle «sikre det bestående sentrums særegne og verdifulle miljø» på sentrumshalvøye og i Gamle Stavanger.¹⁵⁰ Den tidligere saneringsplanen var med dette byttet ut med en verneplan. De økonomiske gevinstene oljevirksomheten hadde tatt med seg skulle i større grad brukes til å ta vare på og restaurere gammel bebyggelse.¹⁵¹ I den gamle trehusbebyggelsen på Storhaug, Våland og Eiganes begynte det etter hvert å dukke opp beboerforeninger, og folk viste at de ikke bare brydde seg om velstand og vekst, men også om å ta vare gamle hus, trær og om at barn skulle ha tilgang på trygge lekeplasser.¹⁵² Stavangerfolk var begynt å vise stolthet ovenfor byen sin, og dette vistes også som nevnt tidligere ved økt dialektbruk. Den fint oppussede sjøhusrekken langs kaien i Stavanger og den eldre bebyggelsen som i dag bærer preg av velstand står i dag som ett av særpreg.¹⁵³ Debatten om moderniseringen av bygg i Stavanger var med på å sette spørsmålstegn ved om den ensidige vekstviljen ut fra ren økonomisk motivering var positiv for Stavanger på lang sikt. Det ble alminnelig anerkjent blant mange i Stavanger at økt velstand og i vekst i folketall ikke nødvendigvis var riktig.¹⁵⁴

4.2 Et nytt uteliv

I 1980 lukket Promenaden dørene for siste gang etter at kafeen hadde tilbudt både mat og livemusikk i et alkoholfritt miljø i over 70 år. Etter hvert som oljeindustrien fikk etablert seg

¹⁴⁷ Roalkvam, 2012: 117

¹⁴⁸ Gjerde, 2002: 94

¹⁴⁹ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 15

¹⁵⁰ Gjerde, 2002: 94

¹⁵¹ Gjerde, 2002: 94

¹⁵² Roalkvam, 2012: 119

¹⁵³ Gjerde, 2002: 94

¹⁵⁴ Stavanger kommunes kulturutvalg, 1982: 15

ble det bedre tilgang på hybler i Stavanger, og da det i 1970 ble innført moms på matservering ble driften for dyr for de alkoholfrie kafeene. Da Korvetten åpnet dørene 17.mai 1966 varslet dette om en helt ny tid og om en ny generasjon av utesteder, eller kanskje snarere heller drikkesteder. Havneområdet i Stavanger var heller ikke lenger i bruk, og mange av de gamle sjøhusene lå nå tomme. Flere av disse ble rehabilitert og bygget om til utesteder.¹⁵⁵ Byen hadde med dette lyktes med å gi nytt liv til byens gamle trehusbebyggelse, men samtidig hadde den også klar å dytte bort ett av byens kulturelle særpreg. Nettopp omdømme som selve motkulturens by.¹⁵⁶

Stavanger var som jeg skrev innledningsvis kjent for å være en misjonsby, og bedehuskulturen sto sterkt i byen. Avholdsbevegelsen hadde også lenge stått sterkt i byen, og byens særpreg var utviklet i et samspill mellom lokale forutsetning, behov og ved hjelp av sterke impulser fra utlandet. I Stavanger sto Janteloven sterkt og identitet og status var i lang tid knyttet opp mot tydelige verdivalg, og det var klare forventninger i samfunnet om en sosialt ansvarlig og moralsk atferd.¹⁵⁷ I 1959 ble det holdt en brennevinsavstemning i Stavanger, og ikke uventet gikk antallet stemmer til «nei til salg av brennevin» kraftig ned. Andelen nei-stemmer mot salg av brennevin gikk fra 45% i 1951 til 32% i 1959. Etter dette nederlaget i 1959 ga avholdsbevegelsen i Stavanger opp kampen for den totalavholdspolitiske linjen i byen.¹⁵⁸ De nye utestedene og den økte aksepten blant stavangerfolk for servering av alkohol la alt til rette for et økt alkoholmarked i byen. Vinmonopolets utsalg i byen mer en tredoblet sin omsetning fra 1965-1975.¹⁵⁹

Stavanger var ikke alene om å ha en vekst i byens alkoholsalg. Tall fra vinmonopolet over salg av brennevin i perioden fra 1970-1977 viser til en økning i Stavanger på 45,5%. I samme periode hadde Bergen en økning på 19,5% og Kristiansand en økning på 35%. Ser en på vin øker salget i Stavanger med 104% i denne perioden, mens økningen i Bergen er på 66% og i Kristiansand på 60%.¹⁶⁰ Både på brennevin og vin ser en klart at Stavangers utvikling skiller seg ut fra de to andre byene. Den raske veksten i salg av brennevin og vin må nok ses i sammenheng med det forrige avsnittet i denne teksten. Frem til 1959 hadde det som nevnt

¹⁵⁵ Roalkvam, 2002: 121

¹⁵⁶ Roalkvam, 2002: 122

¹⁵⁷ Roalkvam, 2012: 123

¹⁵⁸ Roalkvam, 2012: 124

¹⁵⁹ Roalkvam, 2012: 124

¹⁶⁰ Godø, 1979:12

vært en stor del av Stavangers befolkning som hadde vært imot salg av brennevin i det hele. I denne perioden kom det også en rekke innvandrere til byen som følge av oljenæringens vekst, og innvandrerne kom med en helt annen alkoholkultur enn den som hadde vært i Stavanger frem mot 1970-tallet. Ser en derimot på tall fra bryggeriene og på salg av fatøl er tendensen en litt annet. Her kan en se at Stavanger og Bergen ligger ganske nærmere hverandre med en økning på 35% i Stavanger og 37% i Bergen. Her er det derimot Kristiansand som klart skiller seg ut med en økning på hele 78%.¹⁶¹ Denne økningen i fatølsalget kan bekrefte det jeg har nevnt tidligere, med at utelivet i Stavanger og resten av landet blomstret til mot slutten av 1970-tallet.¹⁶²

4.3 Alkoholforbruk som en av skyggesidene ved oljeindustrien

Stavanger gikk altså igjennom et kulturelt skifte fra å være avholdsby til å bli en internasjonal oljeby. Byen hadde byttet ut avholdskafeer med utesteder som solgte både vin, øl og brennevin. Arbeidsinnvandringen har som jeg har vært inne på tidligere også vært en viktig påvirkningskraft på byens kulturliv. I 1967 var mellom 500-600 italienerne engasjert i arbeidet med å bygge det nye oljeraffineriet i Risavika i Sola. Italienerne var populære blant jentene da de deltok på dansearrangementer og besøkte byens restauranter på lørdagskveldene. For mange opplevdes de unge italienerne både som eksotiske og høviske. Italienerne hadde også en helt annen tilnærming når det kom til det å flørte. Stavangerguttene hadde slått seg til ro med en høflig «skam e dansa», mens italienerne på sin side var noe mer forføriske. Stavangerguttene satt ikke mye pris på de nye utfordrerne, og en lørdagskveld i slutten av juli i 1967 bryter det såkalt «Italienerslagsmålet» ut.¹⁶³ Slåsskampen skal angivelig ha vart i mange timer, og det 150-200 deltagere. Det gikk så langt at politiet så seg nødt til å tilkalle forsterkninger og 19 soldater fra militærpolitiet ankom etter hvert i buss.¹⁶⁴ Konflikten løstes etter hvert opp og italienerne ble sendt ut til Sola med buss. Sommeren 1967 var innflyttingen til Stavanger allerede godt i gang. Mange av tilflytterne var familiefolk, men tallene viser at antallet enslige menn økte for hvert år.

Oljeindustrien belaget seg i all hovedsak på skiftarbeid. Det var for dyrt for bedriftene om arbeidet skulle stått stille hver ettermiddag og natt.¹⁶⁵ Arbeidet ble derfor organisert slik at det

¹⁶¹ Godø, 1979: 13

¹⁶² Godø, 1979:14

¹⁶³ Roalkvam, 2012: 279

¹⁶⁴ Roalkvam, 2012: 280

¹⁶⁵ Stangeland, 1980: 74

alltid var folk på jobb. Hvordan skiftarbeidet ble organisert kunne variere stort fra bedrift til bedrift, men også innad i bedrifter var det store forskjeller. En vanlig organisering var det som ble kalt toskiftsarbeid eller treskiftsarbeidet. Her jobbet en dagtid fra 7-15 annenhver uke og den andre uken jobbet en fra 15-23. Det tredje skiftet gikk da fra 23-7. Denne formen for arbeid kunne være svært vanskelig å balansere med familieliv og fritidsliv.¹⁶⁶ Dette førte som nevnt til at det var mange enslige menn som flyttet til byen. Mange av disse ble også hyppige brukere av byens uteliv.¹⁶⁷ Avslutningsvis i sin bok skisserer Stangeland opp ett tenkt eksempel på hvordan oljenæringen kunne føre med seg negative konsekvenser. Han forteller om familien Hansen. Faren har fått jobb i en oljebedrift og flytter fra Haugesund til Stavanger for å bo i brakke nær arbeidsplassen. Han har tatt jobben fordi at lønnen er mye bedre enn den han har hatt til da.¹⁶⁸ Han har en klar plan om å reise hjem i frihelgene, men disse blir det få av. Hansen jobbe så mye han kan, og han avreagerer med solid fyll en gang iblant.¹⁶⁹ Selv om dette er et tenkt eksempel fra Stangelands side, så var dette livet for mange i denne perioden. Mange barn vokste opp med en far som nesten aldri var hjemme grunnet oljearbeid.¹⁷⁰

Stangeland presiserer dog at det å skulle si noe om virkningene av oljenæringen i Stavanger så tidlig som i 1980, så og si var et umulig prosjekt. Så store omveltninger i et samfunn vil kunne få følger og konsekvenser som først gjør seg synlig mange år senere.¹⁷¹ Det han derimot kan gjøre er å se på utviklingen i Stavanger satt opp mot utviklingen i Kristiansand. Funnene til Stangeland viser at utviklingen i Stavanger på ingen måte kan anses som problemfri, men utviklingen i sosiale problemer i oljebyen skiller seg heller ikke fra den utviklingen en finner i Kristiansand. Han argumenterer for at det er en rekke symptomer på ugunstig sosial utvikling i hele Norge i denne perioden. Han viser likevel til et sted hvor Stavanger skiller seg ut, og det er i boligmarkedet. Det vedvarende stramme boligmarkedet som kom som en følge av Stavanger kommunes boligbyggepolitikk på 1960-tallet. Her hadde kommunen i all hovedsak prioritert å legge til rette for de nye oljeselskapenes behov, heller enn å se på en langsiktig og gunstig boligpolitikk for byens befolkning i sin helhet. Dette ville ifølge Stangeland kunne føre til at ungdom som ikke var tilknyttet til oljevirkksomheten heller

¹⁶⁶ Stangeland, 1980: 75

¹⁶⁷ Roalkvam, 2012: 280

¹⁶⁸ Stangeland, 1980: 235-236

¹⁶⁹ Stangeland, 1980: 236

¹⁷⁰ Stangeland, 1980: 237

¹⁷¹ Stangeland, 1980: 240

valgte å etablere seg andre steder enn i Stavanger. Dette ville igjen føre til at «oljekulturen» i Stavanger ville bli mer dominerende over de alternative kulturstrømmingene i byen.¹⁷²

¹⁷² Stangeland, 1980: 243

5.0 Konklusjon

På bakgrunn av det jeg har lest og jobbet med i denne oppgaven vil jeg tørre å konkludere med at oljeindustriens innmarsj i Stavanger, uten tvil førte med seg drastiske endringer for byen og dens kultur. Denne utviklingen kom til syne både i Stavangers kulturpolitikk og i de sosiale og kulturelle endringene i byen og blant byens befolkning. Stavanger var gått fra å være en relativt homogen folkegruppe til å bli en internasjonal by hvor folk fra over 50 nasjonalitet var bosatt. Byen hadde blitt modernisert og bygg som Hotel Atlantic og Torgterassen var reist i byens sentrum. Byens nye restauranter og barer hadde slått seg ned i havneområdene i sentrum, i restaurerte sjøhus. Hele byens karakter var blitt endret. Stavanger var ikke lenger en bygdeby, og avholdskulturen hadde mistet sin sentrale rolle i byen. For å oppsummere oppgaven vil jeg forsøke å besvare de tre påstandene jeg la frem i oppgavens innledning. De lyder slik: 1) Oljepengene og økte skatteinntekter var bidragsytende i kulturutviklingen i Stavanger på 1970-80-tallet. 2) Det samme var tilflyttingen til Stavangerområdet både av innenlands og utenlandsk arbeidskraft. 3) Denne utviklingen var likevel ikke bare positiv, og veien mot å bli moderne storby var ikke uten utfordringer.

Påstand en: Oljepengene og økte skatteinntekter var bidragsytende i kulturutviklingen i Stavanger. Her kan en trygt konkludere med at den positive utviklingen i kulturlivet i Stavanger i perioden fra 1969-1990 i stor grad skyltes at rammevilkårene for kulturinstitusjonene var blitt bedre. Dette kan en se både i kulturplanen fra 1969 og 1982. Bevilgningene til kulturen steg for hvert år i denne perioden, mye grunnet økte skatteinntekter til kommunen. Her spilte oljeindustrien en viktig rolle. En kan så klart stille spørsmål med om byens kulturpolitikk ville vært den samme, også uten de økte skatteinntektene som oljen førte med seg. Dette kommer vi aldri til å få svar på. Det vi derimot kan se i denne oppgaven er at Stavanger allerede i 1969, var progressive i sin kulturpolitikk. Uten de kulturpolitiske strømningene i landet på denne tiden, kunne oljepengene trolig også blitt tatt i bruk til helt andre formål. Demokratiseringen av kulturen var satt på dagsorden, og det var stadfestet at kulturen var for alle – og at kulturen var viktig. Det er også viktig å presisere at oljenæringen ikke var bidragsytende gjennom byens skatteinntekter, Mange av byens oljebedrifter var aktive deltagere i å støtte opp under byens kulturliv, dette gjorde de gjennom sponsoravtaler. Dette kom blant annet Rogaland Teater og Norsk Oljemuseum til gode.

Påstand nummer to: Var tilflyttingen til Stavanger-området både av innenlands og utenlandsk arbeidskraft bidragsytende til kulturutviklingen i byen. En kan også argumentere for at denne påstanden er riktig, med utgangspunkt i denne oppgaven. Tilflyttingen til byen var med på å utvide byens sentrum, og byen fikk etter hvert et mer urbanisert preg. Arbeidsinnvandrerne som flyttet til byen for å jobbe i oljeindustrien tok også med seg en del av sin egen kultur. Utover på 1970-tallet kunne én finne pampers i dagligvarebutikker i Stavanger, og PWC var bidragsytende til å innføre Halloween-feiring i byen. Integrasjonen av arbeidsinnvandringene var likevel ikke problemfri. Mange var kommet til byen for å være i en begrenset tidsperiode, og derfor var det også mange som aldri lærte seg norsk. Det ble derfor et klart skille mellom byens lokale befolkning, og mange av arbeidsinnvandrerne. Det er derfor vanskelig å si noe om hvordan denne internasjonale påvirkningen nådde frem til de som ikke var berørt av oljenæringen. Arbeidsinnvandrerne var også viktige kunder for de nyetablerte restaurantene og barene i byen.

Påstand nummer tre: Denne utviklingen var likevel ikke bare positiv, og veien mot å bli moderne storby var ikke uten utfordringer. For utfordringer var det. Når så mye endrer seg på så kort tid, skjer det sjeldent uten voksesmerter. Utfordringer rundt urbaniseringen var heller ikke et eget Stavangerfenomen. Som nevnt i oppgaven, kunne en finne de samme tendensene i alle de norske storbyene på 1970-80-tallet. Byens nye utested ble for mange en viktig del av hverdagskulten. En ny drikkekultur var i ferd med å dannes på 1970-tallet, og i Stavanger steg alkoholkonsumet kraftig i denne perioden. Økt alkoholinntak vil alltid føre til en rekke sosiale problemer. På byen i Stavanger kunne også det store kulturkrasjet mellom lokalbefolkningens nøkterne sjekkekultur og arbeidsinnvandrerens eksotiske sjekkekultur føre til problemer. Dette kom tydelig frem i 1967, med det mye omtalte «italienerslagsmålet».

Helt til slutt vil jeg sette søkelyset mot en viktig konsekvens av oljens innmarsj til Stavanger, som ikke omhandlet oljepengene. Utover på 1970-80-tallet kan en se at det vokser frem en lokal stolthet blant Stavangers befolkning. Folk starter å ta i bruk Stavanger-dialekten og mange viser misnøye til at byens gamle trehusbebyggelse blir byttet ut med historieløse bygninger. Det er vanskelig å si om dette kom som en følge av oljeindustrien eller snarer som en reaksjon på oljevirkksomheten. Det jeg vet er at jeg er oppvokst med en stolthet for den byen jeg kommer fra. På barneskolen hedret vi artister fra Stavanger med å sette opp revyen «Sanger fra Stavanger» og vi gikk på oljemuseet ca. 1 gang i året. Nå er det lenge siden oljen

kom til Stavanger, og det er mye mulig at jeg bare hører den glorifiserte siden. Det jeg uansett tror én kan si med sikkerhet er at Stavanger by aldri ville vært slik den er i dag, om vi ikke hadde funnet olje i 1969.

Litteraturliste:

- Andersen, A., Rosland, S., Ryymin, T. & Skålevåg, S. A. (2015). *Å gripe fortiden, innføring i historisk forståing og metode*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal
- Egeland, K. E. (1978). *Norge og Oljen: Stavanger ble stedet*. Stavanger: Rogalandsforskning
- Gjerde, K. Ø. (1998). *Kulturliv og kulturinstitusjoner i en oljeby: endringer i rammeforhold og bruk av kulturinstitusjoner i Stavanger 1970-1995*. Stavanger: Rogaland Research
- Gjerde, K. Ø. (2002). «Stavanger er stedet»: *Oljeby 1972-2002*. Stavanger: Norsk Oljemuseum
- Gjerde, K. Ø. (2006). Norsk Oljemuseum – 25 år!. I Norsk Oljemuseum (Red.) *Årbok 2006*. Stavanger: Norsk Oljemuseum. Hentet 27. april 2022 fra:
https://www.norskolje.museum.no/wp-content/uploads/2016/02/230_ddb0736f47ab4b1892c16f64e8cffcc3.pdf
- Gjerde, K. Ø. (2012). Baseby for oljeletere. I H. Hamre & Helle, K. (Red.), *Stavanger bys historie; Oljebyen 1965-2010* (s.57-76). Stavanger: Wigestrands Forlag
- Gjerde, K. Ø. (2012). Stavanger blir oljehovedstad. I H. Hamre & Helle, K. (Red.), *Stavanger bys historie; Oljebyen 1965-2010* (s.77-95). Stavanger: Wigestrands Forlag
- Gjerde, K. Ø. (2012). Nye utfordringer og muligheter for oljebyen. I H. Hamre & Helle, K. (Red.), *Stavanger bys historie; Oljebyen 1965-2010* (s.209-228). Stavanger: Wigestrands Forlag
- Gjerde, K. Ø. (2012). Velferd som fellesgode. I H. Hamre & Helle, K. (Red.), *Stavanger bys historie; Oljebyen 1965-2010* (s.229-252). Stavanger: Wigestrands Forlag
- Godø, H. (1978). *Noen trekk ved befolkningsutvikling og flyttebevegelse på Nord-Jæren 1967-1976*. Stavanger: Rogalandsforskning

Godø, H. (1979). *Sosiale virkninger av oljevirkksomheten: en statistikk analyse*. Stavanger: Rogalandsforskning.

Johnsen, J.G., Roalkvam, G. & Torkelsen, P. I. (1997), *Fra Bethania til Texas, Stavanger i etterkrigstida*. Oslo: Det Norske Samlaget

NOU 2013: 4. (2013). *Kulturutredningen 2014*. Hentet 17. april 2022 fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/1e88e03c840742329b9c46e18159b49c/nou/pdfs/nou201320130004000dddpdfs.pdf>

Roalkvam, G. (2012). Den lille storkommunen. I H. Hamre & Helle, K. (Red.), *Stavanger bys historie; Oljebyen 1965-2010* (s.37-56). Stavanger: Wigestrands Forlag

Roalkvam, G. (2012). Næringsliv i endring. I H. Hamre & Helle, K. (Red.), *Stavanger bys historie; Oljebyen 1965-2010* (s.97-116). Stavanger: Wigestrands Forlag

Roalkvam, G. (2012). Gammelt særpreg under press. I H. Hamre & Helle, K. (Red.), *Stavanger bys historie; Oljebyen 1965-2010* (s.117-138). Stavanger: Wigestrands Forlag

Roalkvam, G. (2012). Bykultur og lokal identitet. I H. Hamre & Helle, K. (Red.), *Stavanger bys historie; Oljebyen 1965-2010* (s.139-187). Stavanger: Wigestrands Forlag

Rommetvedt, H. (Red.). (1997). *Verdier og valg: oljehovedstadens politiske kulturlandskap*. Oslo: Norsk Forskningsråd

Rosenlund, L. (1985) *Kulturpolitikk og kulturforskjeller*. Stavanger: Rogaland Distriktshøgskole

Schiefloe, P. M. (1999). *Kultur*. Trondheim: Allforsk

Stangeland, P. (1980). *Hva skjer med Stavanger? Sosiale virkninger av oljeindustrien*. Oslo, Bergen & Trondheim: Universitetsforlaget

Stavanger Kommunes Kulturutvalg. (1969). *Vårt kulturliv i dag og i morgen*. Stavanger: Stavanger Kommune

Stavanger Kommunes Kulturstyre. (1982). *Kulturplan for Stavanger*. Stavanger Kommune

Øye, N. (1980). *Skipingen av norsk kulturfond* (Hovedfagsoppgave). Bergen: Universitetet i Bergen

